

DOKLADY ČASNĚ SLOVANSKÉHO OSÍDLENÍ NA K. Ú. SKRAMNÍKY, OKR. KOLÍN

Lukáš Baloun – Petra Zemanová

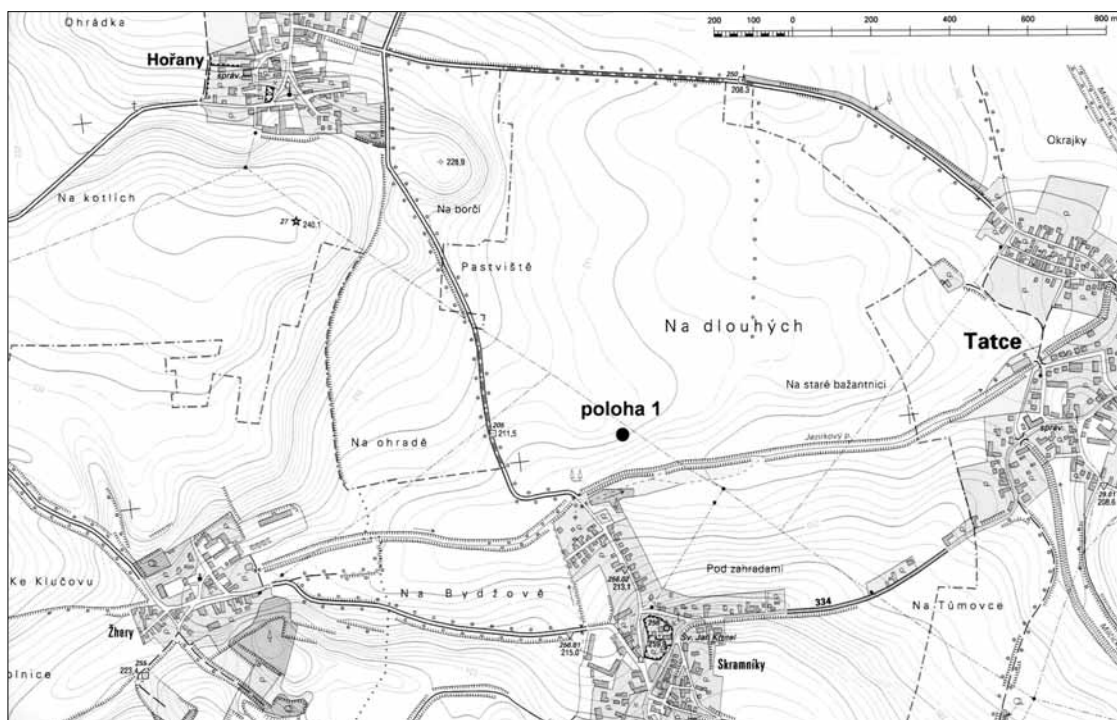
1. ÚVOD

V průběhu května 2008 započala na katastrálním území obcí Radim, Tatce, Skramníky, Hořany a Poříčany plánovaná rekonstrukce VTL plynovodu č. 004/15-Hořany. Rekonstrukce zahrnovala výměnu dosluhujícího plynovodního potrubí v délce přibližně 9 km. Během souběžně realizovaného archeologického dohledu se podařilo zachytit dvě polykulturní lokality, pracovní označené jako poloha I, nalezená na k. ú. Skramníky, a poloha II, ležící v jihozápadní části k. ú. obce Poříčany (okr. Kolín). Předmětem tohoto příspěvku jsou raně středověké objekty s relikty kamenných pecí, zjištěné v poloze I.

2. LOKALIZACE POLOHY

Poloha I se nalézá v severní části katastrálního území obce Skramníky, v místě toponomasticky známém jako trať „Na dlouhých“. Střed přibližně stometrového úseku plynovodu, v jehož trase terénní výzkum probíhal, je situován na poli přibližně 240 m východně od silnice Skramníky–Hořany a 180 m severním směrem od Jezírkového potoka (*obr. 1; 2*).

Ke geodetickému zaměření lokality bylo využito zhušťovacích bodů základního bodového polohového pole ČR s využitím souřadnicového systému JTSK: YX 704854 1047864 – YX 704712 1047981.

Obr. 1. Skramníky, okr. Kolín. Poloha naleziště

Obr. 2. Skramníky, okr. Kolín. Letecký snímek s vyznačením polohy výzkumu. Zdroj: geodis.cz

3. GEOMORFOLOGIE A PŮDNÍ POKRYV

Stavební činností zasažené polykulturní osídlení bylo situováno u hrany nevýrazné rovinné terasy v okolí kóty 212,5 m n. m., která dále klesá po mírném jižním svahu až ke korytu Jezírkového potoka v nadmořské výšce 206 m. Jezírkový potok lze definovat jako vodoteč IV. řádu o celkové délce pouhých 2,2 km. Ve směru vodního toku se kromě obce Skramníky nachází také Žherý a okrajová část obce Tatce, kde se Jezírkový potok vlévá jako levobřežní přítok do Milčického potoka, který pak přibližně po 6 km ústí do říčky Šembery. Klimatologicky náleží oblast do teplého, mírně suchého pásma s průměrnou roční teplotou 8–9 °C a srážkovým úhrnem 500–600 mm za rok (Quitt 1971).

Geologické podloží lokality je tvořeno pleistocenní spraší okrové barvy. Na sprašovém podloží se dle taxonomického členění půd ČR vytvořila karbonátová černozem dosahující mocnosti 40–60 cm (Mapová aplikace bonitovaných půdně ekologických jednotek – BPEJ).

4. HISTORIE ARCHEOLOGICKÉHO POZNÁNÍ

Od první poloviny 19. století jsou z katastrálních území obcí Skramníky, Hořany, Tatce a Žherý známy ojedinělé nálezy zlomků keramiky i ucelených archeologických situací. Tyto nálezy však většinou postrádají bližší určení polohy a často jakékoliv další nálezové okolnosti. Omezují se většinou na pomístní názvosloví a charakteristiky typu: „V Háji“, „poloha Na Čtverých–za mlýnem“, „U vesnice“ apod. Od padesátých let 20. století se množí nálezy polykulturních lokalit z prostředí rozšiřujících se nebo nově vznikajících pískoven: u obce Tatce, při cestě ze Skramníků do Chotouně, jižně od obce Žherý nebo rozsáhlé pískovny severně od Hořan (Zápotocký 1956, 544).

V průběhu šedesátých let se místní mikroregion dostal do zájmu archeologů zejména díky výstavbě rozsáhlé sítě produktovodů, které vytvářely v krajíně mnohakilometrové transepty, v rámci kterých docházelo k významnému narušení archeologických situací pravěkého a raně středověkého stáří. Jako příklad můžeme uvést výzkum štitarského osídlení v liniovém výkopu pro ropovod jižně od obce Tatce směrem ke Skramníkům (Justová 1965), dále polykulturní lokalitu v poloze „Na Čtverých“ v místě křížení ropovodu s vodovodem, zkoumanou M. Slabinou a J. Hartlem v roce 1968, nebo bylanské osídlení ze starší doby železné dokumentované v rýze pro plynovod severně od obce Skramníky (Rybová 1968).

Mezi významné nálezy z poslední doby můžeme zařadit i dvě polykulturní lokality ležící na katastrálním území obcí Skramníky a Poříčany, které byly zachyceny v rámci rozsáhlé rekonstrukce VTL plynovodu uskutečněné v roce 2008 (výzkum L. Balouna, nepublikováno).

5. METODA VÝZKUMU

V první fázi stavebních prací byla v celé trase stávajícího plynovodu sejmuta ornice s podorničím. Hrubá skrývka za pomoci těžké mechanizace postupovala od obce Radim směrem na Poříčany. V pásu skryté ornice s maximální šířkou až 5 m byl jasně zřetelný výkop plynovodu. Po stranách výkopu byly odkryty doposud intaktní pruhy podloží se zbytky podorničí, ve kterých se však nepodařilo zachytit žádné archeologické situace. Teprve následná kontrola výkopů po demontáži plynovodního potrubí severně od obce Skramníky odhalila několik zlomků pravěké keramiky ve zbytcích odházené zeminy.

Při podrobnějším ohledání místa nálezu se podařilo identifikovat dva narušené sídlištní objekty, které byly zakryty zbytkem původního zásyvu výkopu. Obdobným způsobem byla zachycena poloha II v rámci k. ú. obce Poříčany, ležící v samém závěru rekonstruovaného plynovodního úseku.

Oba narušené sídelní areály byly ve svém rozsahu začištěny a předběžně zakresleny do pracovní skici. Po odstranění zbytků recentního zásyvu nalepeného na stěnách výkopu a následném ručním začištěním bylo nalezeno celkem 37 sídlištních objektů. Většina archeologických situací byla dokumentována pouze v rozsahu skrývky ornice. K rozšíření mimo vymezenou hranici došlo jen u polohy I, kde byly odkopány přibližně 2 m² ornice. Tímto způsobem se podařilo odkrýt nároží dvou přibližně čtvercových objektů s relikty kamenných pecí datovaných do období raného středověku. Souběžně s dokumentací řezů a následnou preparací výplní obou objektů bylo vytipováno i několik úrovní vhodných k odběru vzorků a následnému proplavení.

6. POPIS RANĚ STŘEDOVĚKÝCH OBJEKTŮ

V poloze I byly zachyceny 2–3 časně slovanské objekty situované do jihovýchodní části nálezště. Jejich maximální vzájemná vzdálenost činila necelých 40 metrů. Problematická je situace u objektů 9 a 9a, které byly původně považovány za součást jednoho domu. Nicméně po vynesení jednotlivých celků do geodetického plánu vyplynulo, že se s největší pravděpodobností jedná o domy dva, a to menší dům 9 s kamennou destrukcí a o něco větší pozůstatek domu 9a. Z nich považujeme objekt 9 za mladší. V opačném případě by se tato superpozice projevila na dokumentovaném severovýchodním řezu. V případě, že by tyto dva objekty tvořily součást jednoho domu, jednalo by se o dům dosti nepravidleného tvaru postrádající v našem prostředí analogie (obr. 5)

Objekt 6 (obr. 4; 10–16, fototab. 2:1)

Popis: Chata téměř čtvercového tvaru s šikmými, místy až svislými stěnami poměrně plynule přecházejícími v ploché rovné dno; v zásyvu objektu se nacházelo několik středně velkých kamenů koncentrovaných především uprostřed severní stěny a v prostoru nad pecí (tytéž použity i pro stavbu pece); uvnitř chaty uprostřed jižní stěny byla vyhloubena kúlová jamka (KJ 1) o průměru 14 cm a hloubce 25 cm, jejíž výplň tvořila šedohnědá, středně ulehlá hlína s ojedinělým výskytem kamenů o velikosti do 3 cm; otopné zařízení v podobě pece bylo situováno do severovýchodního rohu domu, sestávalo z několika středně velkých kamenů, z nichž však na původním místě zůstala jen malá část při východní stěně; k její stavbě bylo využito místní kamenné suroviny, tzv. kouřimské ortoruly, s vysokým obsahem slídnaté složky; vlastní prostor topeniště nepravidelného tvaru zaujímal plochu o velikosti 60 × 60 cm; za pecí v severovýchodním rohu bylo pohozeno několik fragmentů keramických nádob; těsně za propálenou plochou u severní strany se nacházela kúlová jamka (KJ 2) o průměru 10 cm, další (KJ 3) o průměru 5 cm byla zachycena asi 30 cm před ústím pece; přibližně třetina domu byla porušena výkopem pro plynovod.

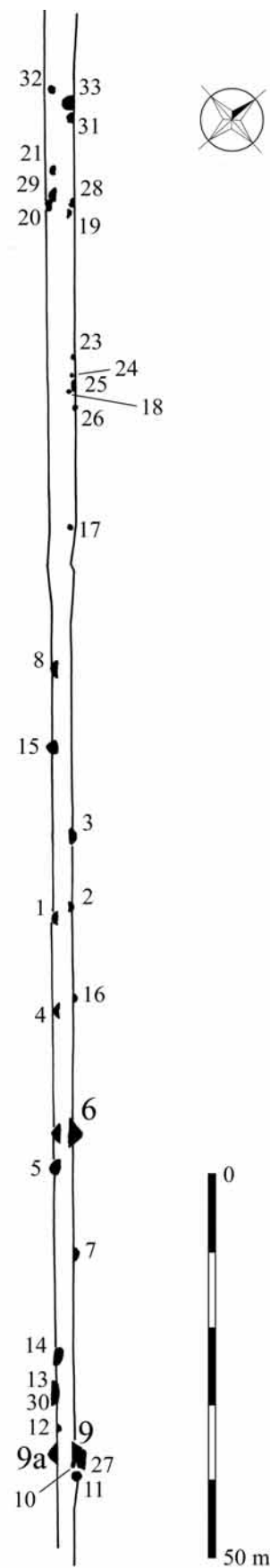
Rozměry: 312 × 298 cm, hl. 26 cm.

Výplň: Světlehnědá jílovitá hlína, středně ulehlá s nahodilým výskytem uhlíků o velikosti do 0,5 cm a středně velkých kamenů (ruly).

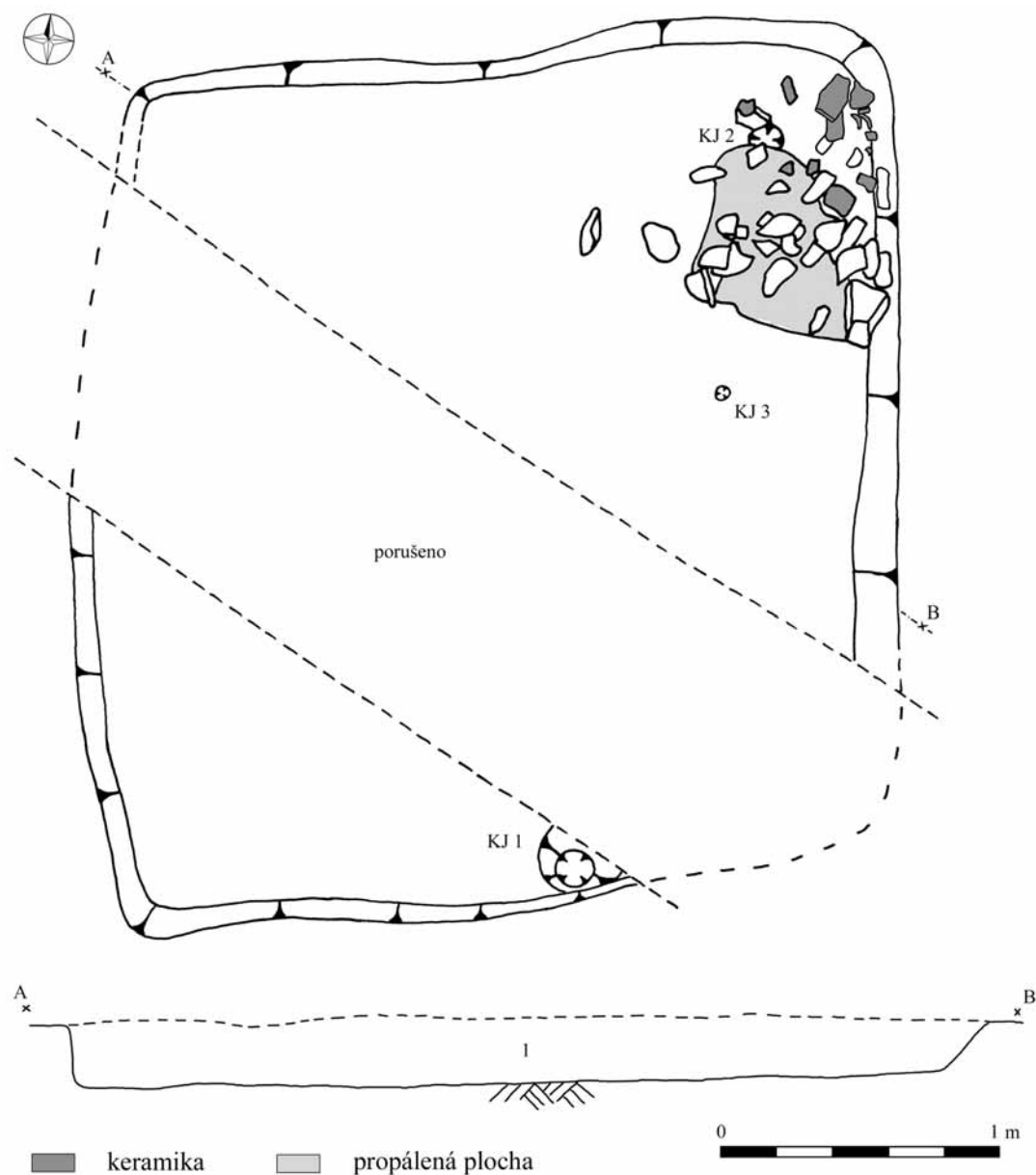
Nálezy: Celkem 155 zlomků keramiky, z toho 15 pravěkých, 1 fragment šídla či proplétáčku, 1 železná tyčinka, 9 fragmentů mazanice a 14 zlomků zvířecích kostí.

Popis nálezů:

1. Spleené torzo nezdobené hrncovité nádoby. Zachovaná výška 19 cm, pr. hrdla 22 cm. Vyrobena ze silně slídnatého písčitého materiálu s přítomností ostřiva o velikosti většinou do 2 mm, ojediněle i 6 mm. V keramické hmotě místy patrné stopy po organickém materiálu (obilky?). Okraj nízký, vně vyhnutý a šikmo seříznutý (obr. 6:2; 9:1).
2. Kresebně rekonstruovaný menší až středně velký nezdobený hrnec či hrncovitá mísa. Výška cca 18 cm, průměr ústí 14,5 cm a max. výduť 17,9 cm. Keramická hmota

Obr. 3. Skramníky, okr. Kolín. Celkový plán nálezště

Obr. 4. Skramníky, okr. Nymburk. Objekt č. 6

obsahuje ostřívo o velikosti do 4 mm. Kolem hrdla absence ostříva, vnější povrch uhlazen dřívkem. Okraj nízký, velmi mírně vně vyhnutý a šikmo seříznutý. Dno kotlovité a mírně odsazené (obr. 7:1; 9:2).

3. Okrajová část menší až středně velké nezdobené hrncovité nádoby. Výška cca 16 cm (?), průměr ústí 12,5 cm. Keramická hmota obsahuje ostřívo o velikosti do 2 mm a jen ojediněle příměs slídy. Okraj vně vyhnutý a šikmo seříznutý. Na vnější straně patrný stopy povrchových úprav, nejspíše dřívkem (obr. 6:1; 9:5).

4. Okrajová část středně velké nezdobené nádoby. Průměr ústí 18,5 cm, výška cca 23 cm. Keramická hmota obsahuje ostřívo o velikosti do 3 mm a silnou příměs slídy. Okraj nízký, vně vyhnutý a šikmo seříznutý (obr. 7:2; 9:3).

5. Okrajová část nezdobené hrncovité nádoby. Keramická hmota obsahuje ostřívo o velikosti 1–3 mm a silnou příměs slídy. Průměr neměřitelný. Okraj nízký, vně vyhnutý a šikmo seříznutý (obr. 8:3; 9:4).

6. Okrajový zlomek nádoby. Mírně vně vyhnutý a ovalený. Keramická hmota obsahuje ostřívo o velikosti do 3,5 mm a silnou příměs slídy (obr. 8:6).

7. Okrajový zlomek nádoby, vně vyhnutý a ovalený. Keramická hmota obsahuje ostřívo o velikosti do 2 mm a silnou příměs slídy (obr. 8:5).

8. Fragment dna nádoby. Hrubý materiál s přítomností ostříva o velikosti 1–4 mm a mírnou příměsí slídy. Na spodní straně rozeznatelný otisk podložky, na vnější stěně stopy po úpravě dřívkem (obr. 8:4; 9:6).

9. Min. 40 zlomků nezdobených výdutí.

10. Zlomek kostěného sídla či proplétáčku. Dochovaná délka 55 mm, dochovaná šířka 20 mm, síla 5 mm (obr. 8:1).
11. Fragment železné, mírně prohnuté tyčinky. Průřez přibližně čtvercového tvaru. Dochovaná délka 80 mm, průřez 3 × 2,5 mm (obr. 8:2).

Objekt 9 (obr. 5; fototab. 2:2,3)

Popis: Chata téměř čtvercového tvaru s šikmými stěnami poměrně plynule přecházejícími v mírně konkávní dno; na dně domu se v téměř celé jeho ploše rozprostírala kamenná destrukce, s největší pravděpodobností pece; vlastní konstrukci pece se rozpoznat nepodařilo, propálená plocha topeniště o rozměrech přibližně 60 × 60 cm se nacházela zhruba uprostřed domu a ze severovýchodní poloviny ji obklopovala tzv. lavice; objekt byl přibližně z jedné třetiny porušen výkopem pro plynovod.

Rozměry: Cca 220 × 220 cm (?), max. hloubka 47 cm.

Výplň: Vrstva 1 – světle hnědá jílovitá hlína, středně ulehlá, z 5–10 % promísená spraší, vrstva 2 – hnědočerná jílovitá hlína, středně ulehlá, vrstva 3 – černošedá jílovitá hlína, středně ulehlá.

Nálezy: 48 fragmentů keramiky, z toho 44 pravěkých, 1 hliněné kolečko, 19 fragmentů mazanice, 1 kamenný brousek z cenomanského pískovce, 16 zlomků zvířecích kostí.

Popis nálezů:

1. 4 zlomky nezdobených výdutí.
2. Hliněné kolečko s průvrtem. Průměr 24 mm, síla 8 mm. Světlost průvrtnu 2 mm (obr. 8:8).
3. Kamenný brousek. Délka 89 mm, výška 37 mm, síla 25 mm (obr. 8:9).

Objekt 9a (obr. 5; 17; 18)

Popis: Torzo chaty původně pravděpodobně čtvercového tvaru s šikmými stěnami plynule přecházejícími v mírně konkávní dno; ve výplni domu, přibližně 10 cm pod povrchem, zachován spodek nádoby; v severozápadní části domu téměř na dně se nacházel kámen tvořící patrně jediný pozůstatek destrukce pece; dům z větší části porušen výkopem pro plynovod

Rozměry: Doch. 220 × 220 cm, max. hloubka 42 cm.

Výplň: Vrstva 1 – černá jílovitá hlína, středně ulehlá, vrstva 2 – černá jílovitá hlína, středně ulehlá, promísená spraší, vrstva 3 – černošedá jílovitá hlína, středně ulehlá.

Nálezy: 41 fragmentů keramiky, z toho 35 pravěkých, 2 fragmenty mazanice.

Popis nálezů:

1. Spodek menší až středně velké hrncovité nádoby se zesíleným dnem. Průměr 8,2 cm, doch. výška 7,7 cm. Písčité silně slídnatý materiál s přítomností ostřiva o velikosti převážně do 3 mm, ojediněle i 5–7 mm. Na vnitřní straně dna patrný stopy po ručním tvarování (obr. 8:7; 9:7).
2. Tři zlomky nezdobených výdutí.

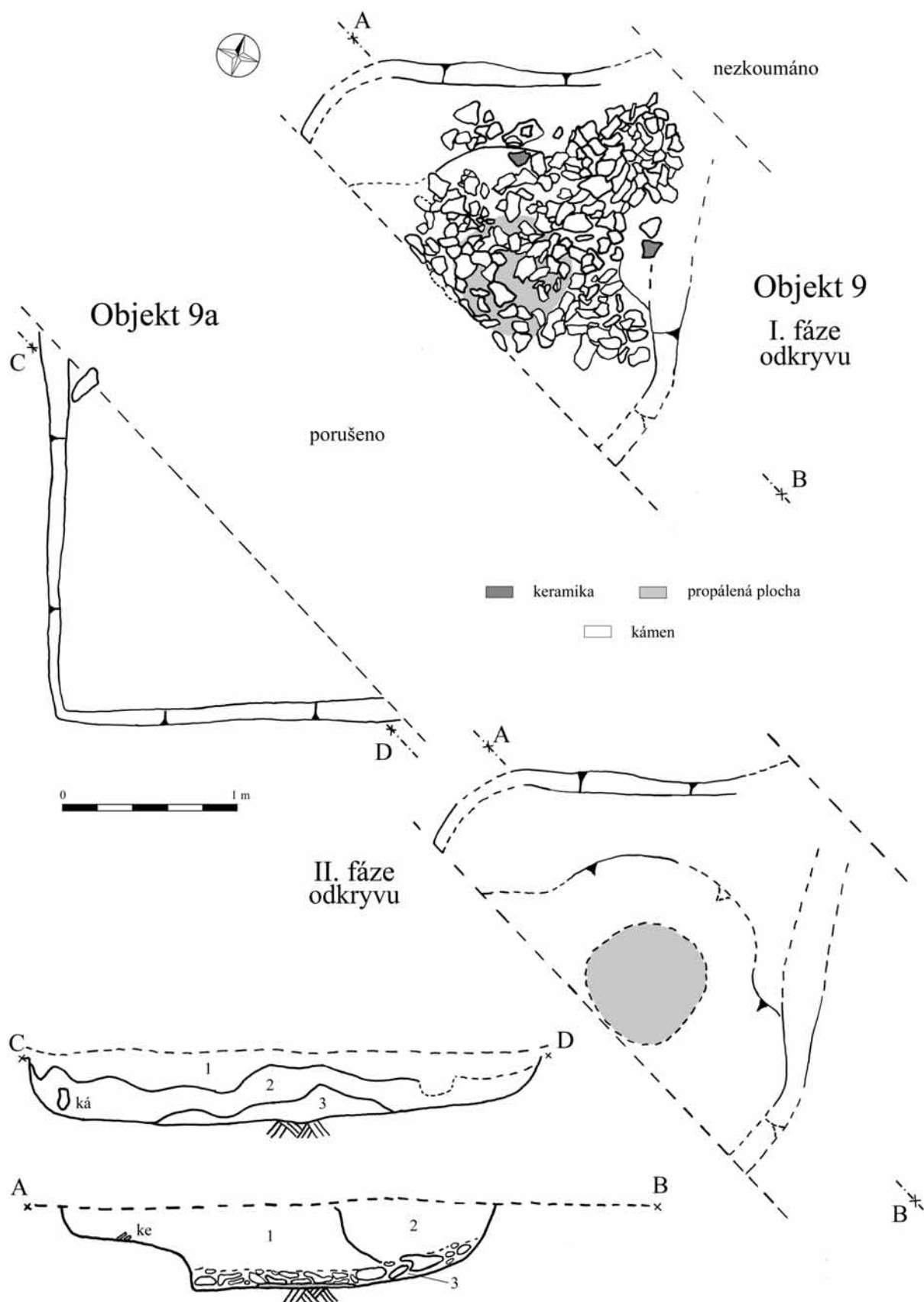
7. HODNOCENÍ

Všechny evidované objekty z raného středověku představují domy. Žádné zásobní jámy či jiné soudobé objekty se rozpoznat nepodařilo. Velikost osady nejsme vzhledem k charakteru výkopu a limitovanému množství objektů bohužel schopni určit. Jak již bylo naznačeno výše, zcela nevyřešená zůstává zatím otázka případné vzájemné superpozice objektů 9 a 9a. Za daného stavu výzkumu ji však považujeme za pravděpodobnou. Doklady superpozice dvou, event. i tří domů jsou v našem prostředí poměrně vzácné. Doloženy jsou pouze v několika případech v Roztokách (*Kuna – Profantová a kol. 2005, 208–210*) a v jednom případě v Praze-Liboci (*Profantová – Bureš v tisku*).

7.1. Domy

Domy představují klasické polozemnice s otopným zařízením. Dům 6 zaujímá celkovou rozlohu 9,3 m² a podobnou rozlohu předpokládáme i v případě z větší části porušeného domu 9a. Tento stav koresponduje se situací zjištěnou v Roztokách, kde se celková plocha jednotlivých domů pohybovala nejčastěji mezi 8 až 10 m² (*Kuna – Profantová a kol. 2005, 107*). Trochu odlišná je situace v Břežně u Loun, kde plocha domů zaujímalala nejčastěji 10 až 12 m² (*Pleinerová 2000, 182*). Dům 9 je poněkud menší, jeho celkovou plochu můžeme odhadnout jen přibližně na 4,8 m². Nicméně ani objekty s takto malou rozlohou nejsou vzácností. Jako příklady lze uvést dům prozkoumaný na akropoli Závisti o rozloze cca 4 m² (*Jansová 1971, 156*), objekt 25 z Břeclavi-Pohanska o rozloze rovněž přibližně 4 m² (*Dostál 1982, 12, obr. 11*) či chatu 9/53 z Nitrianského Hrádku zaujímající plochu 5 m² (*Bialeková 1962, 106, 120, obr. 16*).

Konstrukční prvky se podařilo zachytit jen v případě domu 6, kde byla uprostřed jižní stěny zjištěna kúlová jamka. Jedná se o způsob konstrukce, kdy je druhý z nosných kúlů střechy umístěn mimo zahloubenou část domu (tato druhá kúlová jamka zůstala nedohledána, jelikož prostor jejího předpoklá-

Obr. 5. Skramníky, okr. Kolín. Objekt č. 9

daného umístění se nacházel mimo zkoumanou plochu). Jedná se o typ 2 B dle třídění M. Kuny a N. Profantové (2005, 122–113), který se objevuje nejčastěji.

Otopné zařízení v podobě pece bylo v případě domu 6 vybudované na mírném stupínku umístěném do severovýchodního rohu a otevřené k jihu. V původní pozici zůstalo z jeho tělesa jen několik kamenů při východní stěně domu (obr. 15), což nasvědčuje jeho záměrnému rozebrání před opuštěním domu. Situování pece do tohoto prostoru je poměrně méně časté a původně bylo spojováno až s pozdějším osídlením (Pleinerová 2000, 174–175), nicméně situace v Běchovicích (Vencl 1973, 353) i Roztokách (Kuna – Profantová a kol. 2005, 109) dokládá využití tohoto prostoru pro umístění pece již v období staršího úseku kultury s keramikou pražského typu.

Poněkud složitější je situace v případě domu 9, který byl z větší části porušen výkopem pro plynovod. Vlastní konstrukci pece se mezi kamennou destrukcí rozpoznat nepodařilo. Nicméně výskyt propálené plochy o velikosti přibližně 60 × 60 cm nasvědčuje jejímu umístění přibližně do středu domu. Severovýchodní polovina topeniště byla navíc obklopena tzv. lavicí. Takto atypicky umístěná pec musela zaujímat téměř celou plochu domu. Nabízí se zde tedy otázka využití tohoto prostoru. Pravděpodobně se jednalo o pec sloužící k společnému používání, ať již celou osadou či jen několika jednotlivci. Za málo pravděpodobnou považujeme možnost jejího využití coby pece železářské, a to z důvodu absence nálezů s touto činností souvisejících (i když není zcela vyloučeno, že se mohly nacházet právě ve zničené části domu). Pravděpodobněji mohla sloužit k činnosti nezanechávající charakteristický odpadní materiál. Jednou z možností by mohlo být její využití jako pece chlebové. Analogická situace s takto umístěnou pecí nám nicméně v našem prostředí není známa.

Konečně u posledního, z větší části zničeného objektu 9a je možno otopné zařízení předpokládat jak v rohu severozápadním, severovýchodním, event. i jihovýchodním. Výskyt ojedinělého kamene v severozápadní části domu může naznačovat její výskyt právě v tomto prostoru.

7.2. Movité nálezy

7.2.1. Keramika

Pro hodnocení keramiky je nejdůležitější soubor nálezů z objektu 6, i když ani v tomto případě se nejedná o uzavřený nálezový celek. Z objektů 9 a 9a pocházejí až na jedinou výjimku, představující spodek nádoby z objektu 9a, jen nezdobené zlomky výduti.

Tvarově lze většinu nádob přiřadit k nádobám hrncovitým, i když toto přiřazení není vzhledem k jejich torzovité zachovalosti jednoznačné. U kresebně zrekonstruované nádoby z objektu 6 (obr. 7:1; 9:2) se může jednat rovněž o hrncovitou mísu. Výško-šířkový index, díky němuž je možné vyčlenit tento druh nádob, však nelze určit s jistotou.

Podobně je obtížně určitelná i velikost nádob. Tu můžeme odhadovat jen podle velikosti ústí nádoby, event. masivnosti stěn. Největší je nádoba s archaickým okrajem o průměru ústí 21,5 cm a dochované výšce 19 cm. I ta však náleží ke tvarům středně velkým. Do stejné kategorie patří i ostatní tři kresebně zrekonstruované části nádob.

Většina nádob byla vyrobena z hrubého písčitého materiálu se silnou příměsí slídy. Příměs slídy se čteněji vyskytuje převážně v mladším období, nicméně není neobvyklá ani v období starším. Příkladem může být superpozice chat 909 a 908 v Roztokách, kdy se slídnatá keramika nalézala právě ve starší chatě (Kuna – Profantová a kol. 2005, 146). Časté je i přidávání ostřiva nejčastěji o velikosti do 3 mm, nicméně objevují se i kamínky o velikosti do 9 mm. V jednom případě byl doložen natavený kámen. Místy byly zaznamenány rovněž stopy po organickém materiálu (obilka?).

V několika případech máme doloženy stopy tvarování s největší pravděpodobností dřívkem objevující se nejčastěji na podhrdlí, event. na spodku nádoby. Na vnitřní straně nádoby z domu 9 jsou znatelné stopy po ručním hnětení prsty (obr. 8:7; 9:7). Na jednom dnu z domu 6 je patrný otisk podložky (obr. 8:6; 9:6).

Okrajové zlomky se dochovaly v 7 případech. K nejstarším patří poměrně archaický okraj u nádoby 1 náležející typu C.a event. B.a dle třídění M. Parczewského (1988, ryc. 12). Tyto tvary signalizují nejstarší fázi kultury pražského typu a jsou časté na Ukrajině (Kuna – Profantová a kol. 2005, 163–164). Nejpočetněji jsou zastoupeny okraje nízké, vně vyhnuté a šikmo seříznuté, v menší míře i okraje ovalené.

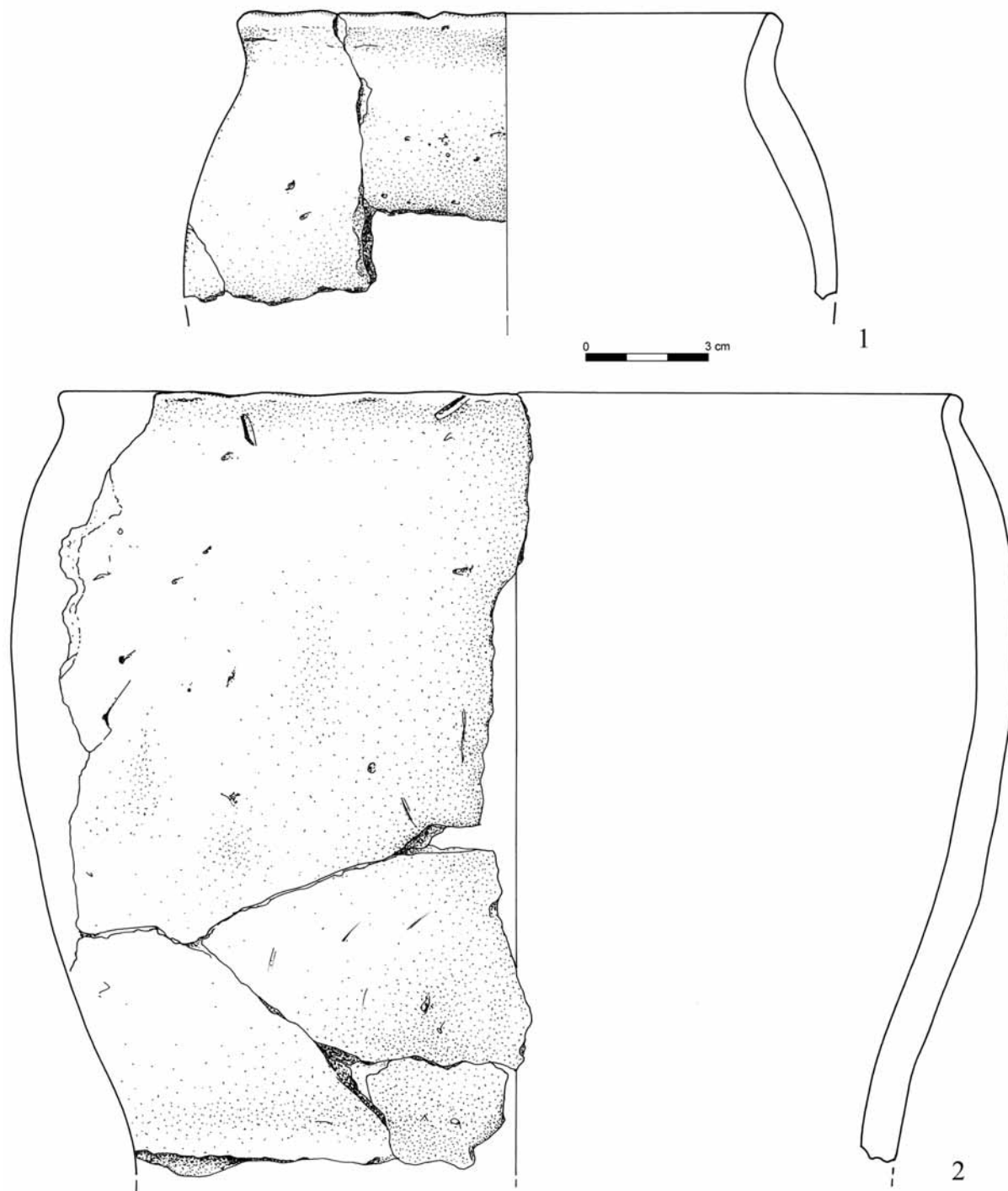
Dna dosahují průměru 82 a 84 mm, což koresponduje s velikostí dna nádob nalezených v Roztokách (Kuna – Profantová a kol. 2005, 166). Spodek nádoby z objektu 9 náleží typu Ka1 dle třídění M. Parczewského (1988, ryc. 16), který patří k nejčastějším (Kuna – Profantová a kol. 2005, 145–147). Rovněž zbylá dvě dna náležející typům Kb (1?) a Kc1 nevybočují z běžné keramické produkce.

7.2.2. Ostatní nálezy

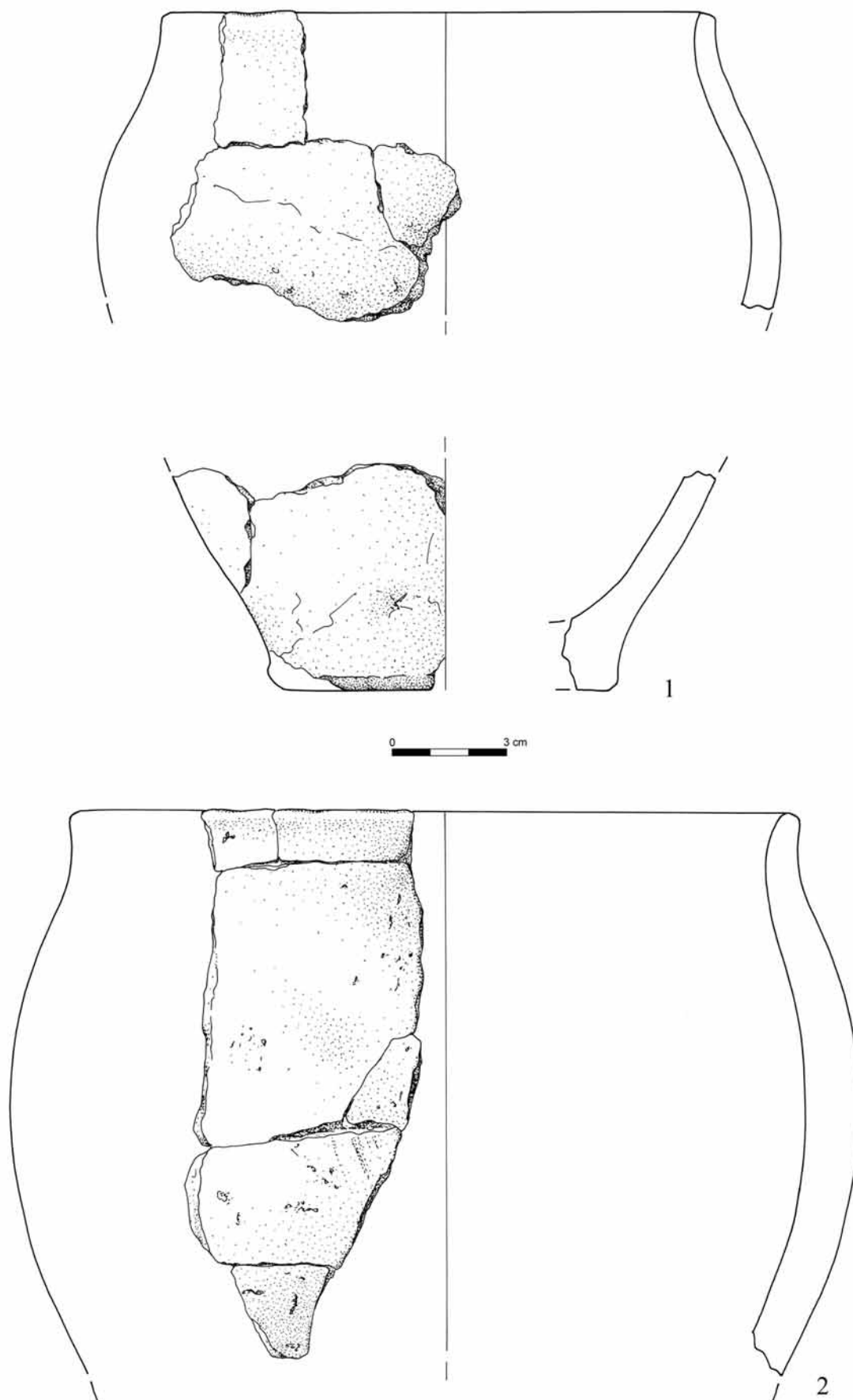
Ostatní nálezy jsou poměrně vzácné. Z domu 6 pochází fragment železné tyčinky a zlomek kostěného šídla či proplétáčku, z domu 9 pak hliněný kotoučovitý předmět a kamenný brousek.

Hliněné kolečko

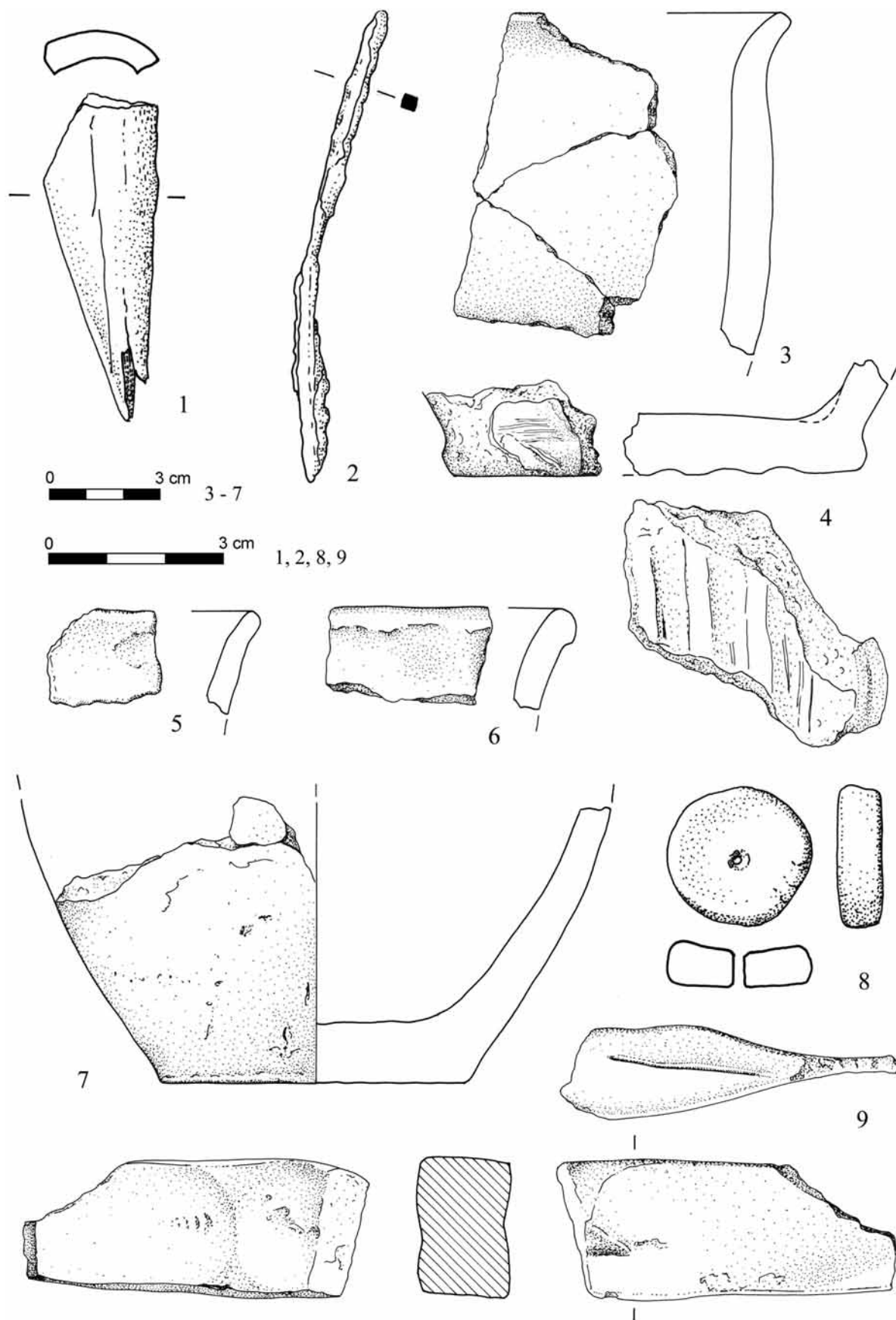
Z povrchu kamenné destrukce v severovýchodním rohu domu 9 pochází plochý kotoučovitý předmět s jednou stranou mírně konvexně prohnutou a kruhovým průvrtem uprostřed (obr. 8:8). Jeho průměr dosahuje 24 mm, síla se pohybuje v rozmezí 6 a 8 mm. Světlost průvrtní činí 2 mm. Původní funkce tohoto předmětu je poměrně těžko určitelná. Možnost, že se jedná o přeslen, považujeme vzhledem k malému průvrtní za nepravděpodobnou. Spíše jej lze označit za drobné závažíčko, součást náhrdelníku

Obr. 6. Skramníky, okr. Kolín. Keramické nálezy z objektu č. 6

Obr. 7. Skramníky, okr. Kolín. Keramické nálezy z objektu č. 6

Obr. 8. Skramníky, okr. Kolín. Keramické a drobné nálezy. 1–6: objekt č. 6; 7–9: objekt č. 9;
1: kost, 2: železo, 3–8: keramika; 9: kámen

či ozdoby, popř. i dětskou hračku. Otevřenou otázkou rovněž zůstává jeho příslušnost k časně slovanskému osídlení, zcela vyloučit totiž nemůžeme ani jeho pravěké stáří. Soudobý předmět totožného charakteru z českého území zatím postrádáme.

Kamenný brousek

Při povrchovém začišťování domu 9 byl nalezen kamenný brousek lichoběžníkovitého tvaru s dovnitř prohnutými stěnami a s ohlazením patrným na třech stranách (obr. 8:9). Brousky patří k poměrně častým nálezům v časně slovanském prostředí a doloženy jsou na několika lokalitách (Kuna – Profantová a kol. 2005, 204). Nicméně podobně jako v případě hliněného kolečka ani zde nemůžeme jednoznačně potvrdit jeho souvislost s časně slovanským osídlením.

Kostěný předmět

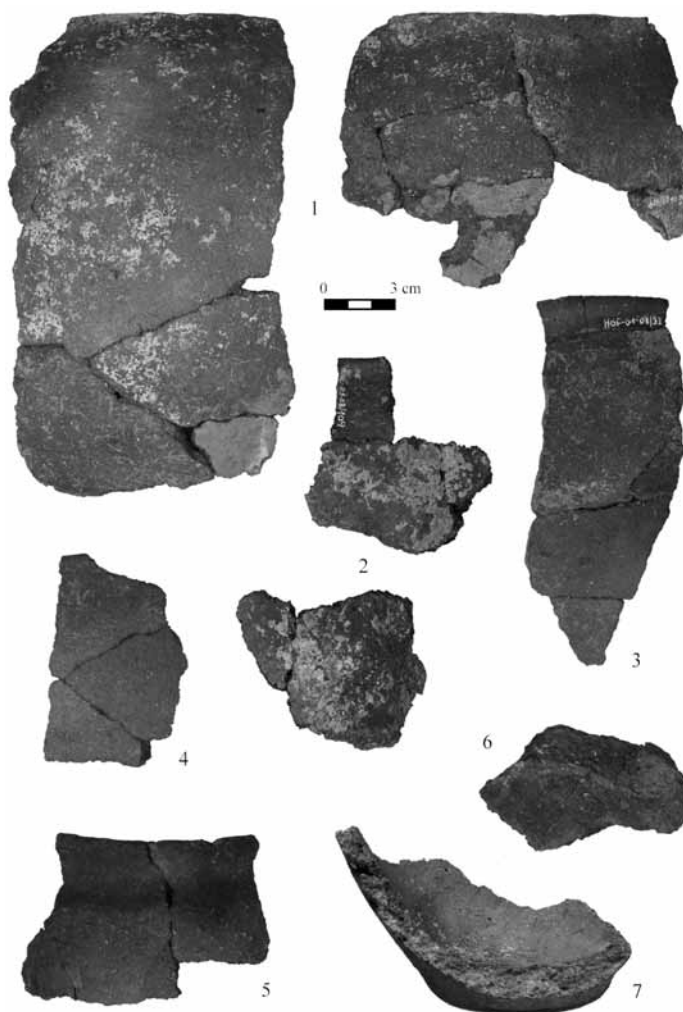
Z kostěných předmětů se dochoval jen malý zlomek o délce 55 mm pocházející z objektu 6 (obr. 8:1). Jedná se o fragment šídla či proplétáčku vyrobený ze zlomku dlouhé kosti většího savce. Tyto předměty se u nás v tomto období objevují poměrně zřídka. Z největšího prozkoumaného sídliště na našem území, Roztok u Prahy, pocházejí jen 3–4 kusy (Kuna – Profantová a kol. 2005, 198–9). Další zlomek je znám z Prahy-Horních Počernic (Vencl – Zadák 1985).

Železná tyčinka

Jediný železný předmět pochází z výplně domu 6 (obr. 8:2). Jedná se o fragment mírně prohnuté tyčinky přibližně čtvercového průřezu o dochované délce 82 mm. Funkce tohoto předmětu zůstává otevřená, může se například jednat o zlomek šídla, i když stopy po zahrocení nejsou patrné. Otázkou rovněž zůstává, jedná-li se o prohnutí primární či sekundární. Tyto předměty, jako ostatně všechny kovové předměty z tohoto období, se objevují poměrně vzácně. Jediné dva kusy pocházejí z jámy 929 a obilnice 651 v Roztokách (Kuna – Profantová a kol. 2005, 186).

Mazanice

Ve výplni domu 9 se zachovalo celkem 19 fragmentů mazanice, z nichž několik nese stopy ohlazení. O konkrétním účelu těchto zlomků však nelze říci nic bližšího, může se například jednat o zbytky omazání stěn či jakékoliv jiné plochy. Z domu 6 pochází jen dva drobné neurčitelné fragmenty.

Obr. 9. Skramníky, okr. Kolín. Výběr keramických nálezů. 1–6: objekt č. 6; 7: objekt č. 9

7.3. Zvířecí kosti

Z výplní domů bylo získáno celkem 30 zlomků zvířecích kostí (přehled viz tab. 1; Doubek 2010), z nichž 14 se nalézalo v domě 6 a 16 v domě 9.

Z domu 6 pochází tři zlomky z ovce či kozy a jeden z prasete, s větší pravděpodobností domácího, i když s jistotou nemůžeme vyloučit ani prase divoké. Na tomto zlomku byly rozpoznány pozůstatky po zásecích svědčící o jatečném využití. Další dva úlomky náleží střednímu savci. Ostatní zlomky jsou neurčitelné.

Dům 9 obsahoval jeden zlomek kosti z prasete a dvě kosti z kura. Dalších pět zlomků náležejících třem různým jedincům patří středně velkému savci, nejspíše opět praseti. Poslední určitelný zlomek byl označen jako ptačí. S největší pravděpodobností se jedná opět o kura (tab. 2).

č. sáčku	objekt	druh kosti	blížeji určení	poznámka	druh
34	6	dens	molar	dolní čelist	ovce/koza
34	6	dens	molar	dolní čelist	ovce/koza
34	6	mandibula	drobný zlomek	otisk molaru	ovce/koza
34	6	neurč. zlomek	zl. dlouhé kosti	artefakt	velký savec
34	6	neurč. zlomek			
34	6	neurč. zlomek			
34	6	neurč. zlomek			
34	6	neurč. zlomek			
34	6	neurč. zlomek			
34	6	neurč. zlomek			
91	6	neurč. zlomek			
94	6	drobný zlomek			střední savec
94	6	drobný zlomek			střední savec
97	6	atlas	2 drobné zlomky	slepeno	prase
97	6	neurč. zlomek			
129	9	femur	prox. část kosti	bez epifýz	prase ?
129	9	femur	caput ossis femoris	nepřirostlá	prase ?
129	9	vertebra thoratica	zlomek	bez epifýz	prase ?
129	9	vertebra thoratica	zlomek	bez epifýz	prase ?
129	9	vertebra thoratica	zlomek	bez epifýz	prase ?
266	9	fibula	zlomek	diafýza	prase
266	9	neurč. zlomek			
266	9	neurč. zlomek			
266	9	neurč. zlomek			
266	9	neurč. zlomek			
266	9	neurč. zlomek			
266	9	neurč. zlomek			
266	9	neurč. zlomek			
300	9	tibia	zlomek		kur
300	9	metatarsus	zlomek		kur
300	9	dlouhá kost	zlomek	snad humerus/femur	kur (?)

Tab. 1. Skramníky, okr. Kolín. Přehled nálezů zvířecích kostí

	prase	prase?	ovce/koza	kur	ptačí/kur?	střední savec	neurčeno
objekt 6	1		3			2	8
objekt 9	1	5		2	1		7
celkem	2	5	3	2	1	2	15

Tab. 2. Skramníky, okr. Kolín. Zastoupení druhů v jednotlivých objektech

Započteme-li do tohoto souboru i sporné kusy, pak z určitelných kostí převládají kosti prasete (46,67 %). Podobná je situace v Roztokách, kde rovněž tvoří přibližně polovinu nálezů. Poněkud vyšší je přítomnost ovce či kozy, zastoupené z 20 %. Ty se například v Březně vyskytují jen ve 12 %, o něco menší je jejich zastoupení na Pohansku a nejmenší pak v Roztokách (6 %). Vysoká je i přítomnost kostí kura, který je i s jedním sporným kusem doložen rovněž 20 %. Ty se zatím nejpočetněji vyskytovaly na Pohansku, kde tvořily jen necelých 7 %. V Roztokách činí jejich zastoupení dokonce pouze 1 %. Překvapující je absence kostí tura, jehož chov je v časně slovanském prostředí považován za dominantní. Zatím jedinou lokalitou vymykající se tomuto stavu je právě sídliště v Roztokách (*Kuna – Profantová a kol. 2005, 230–231, tab. 40; Pleinerová 2000, 232–234; Dostál 1982, 53; Fusek 1994, 144*).

8. CHRONOLOGIE

Pro stanovení chronologie je důležitý soubor keramiky z domu 6. Ta dosud postrádá výzdobu a rovněž tak okraje lze označit za spíše archaické. Ani silná přítomnost slídy v keramické hmotě nemusí, jak bylo zdůrazněno výše, nutně souviset s mladším úsekem kultury s keramikou pražského typu.

Možnost vícefázového osídlení může naznačovat případná superpozice domů 9 a 9a, kdy by dům 9 porušoval již zaniklý dům 9a. Z obou celků však pochází, pomineme-li pravěkou příměs, jen málo početný a chronologicky necitlivý materiál. Celkově lze toto osídlení vročit do poslední třetiny 6. až první třetiny 7. století.

9. ZÁVĚR

V létě roku 2008 se podařilo v poloze I na k. ú. Skramníky odkrýt část osady náležející časně slovanskému osídlení. Případná superpozice dvou domů naznačuje, že se nejednalo o osídlení krátkodobé a jednorázové. Na základě keramického materiálu (především z domu 6) je možno tuto osadu časově zařadit do poslední třetiny šestého až první třetiny sedmého století. Nejbližší soudobé osídlení se nalézá v Tatcích, kde byl prozkoumán jediný sídlištní objekt (Zeman 1976, 161). Povrchovými sběry jsou doloženy sídlištní aktivity v prostoru bývalé pískovny v Chouranicích, dnešním předměstí Českého Brodu (Zeman 1976, 120) a z Kšela (Kuna – Profantová a kol. 2005, 77; Profantová 2008, Abb. 14). Další nálezy představují většinou jen náhodně nalezené nádoby, jež mohou dokládat jak aktivitu sídlištní, tak pohřební; známe je z Bylan (Profantová 2000), Českého Brodu (Zeman 1976, 120), Peček (Kuna – Profantová a kol. 2005, 79), Přistoupimi, Radimi (Zeman 1976, 160) a Vrbčan (Profantová 2000). Ojedinelé žárové hroby byly nalezeny severozápadně od Plaňan a v bývalé cihelně ve Vrbčanech (Zeman 1976, 163; Bubeník – Pleinerová – Profantová 1998, 127). Námi prezentovaná, nově nalezená poloha tak přináší další doklad o časně slovanském osídlení daného mikroregionu, a zahušťuje tak síť doposud evidovaných lokalit.¹

PRAMENY A LITERATURA

- Bialeková, D. 1962: Nové včasněslovanské nálezy z juhozápadného Slovenska, *Slovenská archeológia* 10, 97–148.
- Bubeník, J. – Pleinerová, I. – Profantová, N. 1998: Od počátků hradišť k počátkům přemyslovského státu, *Památky archeologické* 89, 104–145.
- Dostál, B. 1982: K časně slovanskému osídlení Břeclavi-Pohanska. *Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně* 10/2. Praha.
- Doubek, F. 2010: Osteologický materiál: Hořany. Zpráva uložená v Ústavu archeologické památkové péče středních Čech. Praha.
- Fusek, G. 1994: Slovensko vo včasněslovanském období. Nitra.
- Jansová, L. 1971: Hradiště nad Závistí v období pozdně římském a v době stěhování národů, *Památky archeologické* 62, 135–176.
- Justová, J. 1965: Štítarské sídliště u Tatců, o. Nymburk, *Archeologické rozhledy* 17, 38–42, 63.
- Kuna, M. – Profantová, N. a kol. 2005: Počátky raného středověku v Čechách. Praha.
- Parczewski, M. 1988: Początki kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce. Krytyka i datowanie źródeł archeologicznych. Kraków–Wrocław.
- Pleinerová, I. 2000: Die altslawische Dörfer von Březno bei Louny. Praha–Louny.
- Profantová, N. 2000: Časně slovanské nádoby z Pošemberží. In: Čech, P. – Dobeš, M. (ed.), *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi*. Most, 215–217.
- Profantová, N. 2008: Die frühslawische Besiedlung Böhmens und archäologische Spuren der Kontakte zum früh- und mittelawarischen sowie merowingischen Kulturkreis. In: Bemann, J. – Schmauder, M. (Hrsg.), *Kulturwandel im Mitteleuropa, Langobarden – Awaren – Slawen*. Bonn, 619–644.
- Profantová, N. – Bureš, M. v tisku: Bedeutende frühe slawische Siedlungen in Böhmen (6.–8. Jh.) und Probleme der absoluten Datenerfassung. In: Dulinicz, M. – Losert, H. (Hrsg.), *Frühe slawische Siedlung in Mitteleuropa (6.–9. Jahrhundert) im Lichte naturwissenschaftlicher Datierung*. Wrocław.
- Quitt, E. 1971: Klimatické oblasti Československa. *Studia Geographica* 16. Brno.
- Rybová, A. 1968: Laténská sídliště ve východních Čechách a přilehlé oblasti středočeské. *Fontes Musei Reginae-hradecensis* 4. Hradec Králové.

¹ Závěrem by autoři rádi poděkovali PhDr. N. Profantové, CSc., za přátelskou a podnětnou konzultaci a Bc. F. Doubkovi za osteologickou analýzu.

- Vencl, S. 1973: Časně slovanské osídlení v Běchovicích, o. Praha-východ, Památky archeologické 64, 340–392.
- Vencl, S. – Zadák, J. 1985: Časně slovanská polozemnice z Prahy 9-Horních Počernic, Archeologické rozhledy 37, 297–307.
- Zápotocký, M. 1956: Baalberská skupina v Čechách, Archeologické rozhledy 8, 539–563.
- Zeman, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech, Památky archeologické 67, 115–235.

EVIDENCE OF EARLY SLAVIC SETTLEMENT IN THE CADASTRAL AREA OF SKRAMNÍKY, KOLÍN DISTRICT

In 2008 earth moving works took place between the villages of Hořany and Skramníky, during which two locations populated in different prehistoric periods were recorded. Two features belonging to the early Slavic period were identified at location I. These are typical sunken-floored huts with a fireplace, which is rather atypically positioned in the NE part of the house. In the case of feature 9 (or two features 9/9a), it was not possible to recognise any remains of a stone fireplace, due to the existence of a stone cave-in. Several pottery fragments come from the fills of these features, from which only one vessel was visually reconstructed. A fragment of a bone awl and a fragment of a more precisely indeterminable iron rod, which were recovered from dwelling no. 6, belong to less common finds. A drilled ceramic roundel of unspecified purpose, lacking a direct analogy in this period, comes from house no. 9. However, its connection with early Slavic settlement is not unambiguous. Both features can be dated to the period from the last third of the 6th to the first third of the 7th century.

Fig. 1. Skramníky, Nymburk District. Location of the site

Fig. 2. Skramníky, Nymburk District. Aerial photograph with the location of excavation marked

Fig. 3. Skramníky, Nymburk District. Overall plan of the site

Fig. 4. Skramníky, Nymburk District. Feature No. 6

Fig. 5. Skramníky, Nymburk District. Feature No. 9

Fig. 6. Skramníky, Nymburk District. Ceramic finds from Feature No. 6

Fig. 7. Skramníky, Nymburk District. Ceramic finds from Feature No. 6

Fig. 8. Skramníky, Nymburk District. Ceramic and other small finds. 1–6: Feature no. 6; 7,8: Feature no. 9; 1: bone, 2: iron, 3–8: pottery

Fig. 9. Skramníky, Nymburk District. Selection of ceramic finds. 1-6: Feature no. 6; 7: Feature no. 9

Fig. 10. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 6. Overall view of the situation after cleaning of the surface of the feature

Fig. 11. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 6. Overall view of the house with the stone destruction of a hearth

Fig. 12. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 6. Detailed view of the destruction of a stone hearth. The arrows mark the position of pottery fragments

Fig. 13. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 6. Detailed view of the fireplace with remains of a stone cave-in

Fig. 14. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 6. Overall view of the house after removal of the stone destruction of a hearth

Fig. 15. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 6. Detailed view of the fireplace after removal of the stone destruction

Fig. 16. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 6. Total cubage of the destruction of a stone hearth spread over the surface

Fig. 17. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 9a, SW part of the feature. State after removal of c. 10cm of the fill. There is a part of a ceramic vessel (marked with an arrow) visible approximately in its middle

Fig. 18. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 9a. Overall view of the house

Photo table 2. 1. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 6. View of the NE part of the house with remains of a stone hearth. 2. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 9. NE part of the house, state after clearing of the surface of the feature, 3. Skramníky, Nymburk District. Feature no. 9. NE part of the house with a stone cave-in

Table 1. Overview of finds of animal bones

Table 2. Representation of different species in the individual features

Obr. 10. Skramníky, okr. Kolín.
Objekt č. 6. Celkový pohled na situaci
po zčištění povrchu objektu

Obr. 11. Skramníky, okr. Kolín. Objekt 6.
Celkový pohled na dům s kamennou
destrukcí pece

Obr. 12. Skramníky, okr. Kolín. Objekt 6.
Detailní pohled na kamennou destrukci
pece. Šipky označují zlomky keramiky

Obr. 13. Skramníky, okr. Kolín. Objekt 6.
Detailní pohled na topeniště se zbytky
kamenného závalu

Obr. 14. Skramníky, okr. Kolín. Objekt 6.
Celkový pohled na dům po odstranění
kamenné destrukce pece

Obr. 15. Skramníky, okr. Kolín. Objekt 6.
Detailní pohled na topeniště po
odstranění kamenné destrukce pece

Obr. 16. Skramníky, okr. Kolín. Objekt 6. Celková kubatura kamenné destrukce pece rozložená do plochy

Obr. 17. Skramníky, okr. Kolín. Objekt 9a. Jihozápadní část objektu. Stav po sejmutí cca 10 cm výplně. Přibližně uprostřed je patrna část keramické nádoby (označena šipkou)

Obr. 18. Skramníky, okr. Kolín. Objekt 9a. Celkový pohled na zachovalou část domu